

256

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

Ref.
No. Ser.

768

Title:

Drahtayta
Rahasya

Later
of

दृष्टान्त रहस्य

768

:	Drishtānta Rahasya	:	Title
:	:	:	Author
:	Kapila Muni	:	Editor
:	:	:	Year, Vols.
:	:	:	Publisher
768:	:	:	Remarks
			Begun

768

क० पीः कंयस्यदुष्टं नरचहश्यते ॥ ५ ॥ अंतरस्यचज्ञा
नव्यं बहिरंगश्चपश्यति ॥ प्रसह्यंश्चैवदृश्यं
तिद्राष्टातपप्रवर्तते ॥ ६ ॥ प्रथमेनादलुब्धं
चविंदुश्चैवतदुच्यते ॥ तृतीयंचचकाळोप्रा
क्तं ज्योतिरूपंचपश्यति ॥ ७ ॥ नृगंरलुब्धेना

गस्वरसर्पघंटानादकुरंगवा॥पतंगलुब्ध
नेदिपंनानेनलुब्धतेमनः॥८॥पतंगमि
नूहिरिणो गङ्गाञ्चलयाः क्रमंतेद्रियरागम
ग्नः पंचेद्रियाणां अपिमानवानां सज्जंममज्जं
त्तिकिमित्रचित्रं॥९॥चुंबुकस्य यथायेन सुच

कृष्टकस्तथा॥उष्माभ्यां दर्शनं येव मोहितं त
त्र लिप्यते॥१०॥तथैव च मनुष्याणां आत्मा च पृ
थक्तेतदा॥मानसं तत्र लिप्यं च द्रिष्टेयादिकंच
ष्टितं॥११॥तदहं आत्मभावमनसं लक्ष्यते स
दा॥इंद्रियादिस्तिरंयभ्यदमनं उन्मनि भवेत्॥
१२॥यत्तं च प्रतिमां कृत्वा उक्तां चैव विलियेते॥

रूपि. लवरां जलविहितं लवरा त्वविलिय ते ॥ १३ ॥ शर्क
३ रंजक संयुक्तं शर्करा च गच्छति सगुरोऽप्यायते ३
विप्रा निगुरा त्वं युजे ॥ १४ ॥ फलं स्य कारणा पुष्पं
फलं पुष्पं विनस्यति ॥ जनं य स्य कृते कर्म ज्ञानं कर्म
विनस्यति ॥ १५ ॥ पाणि चोर यथा न्यायं जलं च
पुरि तं यदा ॥ उर्ध्वं चिद्र स्य मेकवा अचक्षिद्रं शर

स्तथा ॥ १६ ॥ उर्ध्वं चिद्रं तु निक्षिप्य जलं च त्वमाक
शं ॥ मुक्तं च उर्ध्वं चिद्रा नो रिक्तं भा उं तथा भवेत् ॥
॥ १७ ॥ अचक्षु ब्रह्म नाडि स्फुटं त्व पाद निक्षिपेत् ॥
आकृष्य गुद मेकं च इद्रियादि दं शत दा ॥ १८ ॥ स्त्रियां भे
य प्रयमेन पुरुषं रतिनु तनं ॥ मंदिरं सर्वलोकानां वि
क्षिपं रति मंदिरं ॥ १९ ॥ पुरुषं अल्प संस्पर्क लभे

कपिले गङ्गा तिष्ठा तया ॥ पुष्पानर्पयेत्तु ज्ञा संलिख्य तदुबु
 च्चेत् ॥ २० ॥ पुरुषं वश्यं कृत्वा च ग्रहणि ग्रहमुच्यते ॥
 तदा संलिखितारे व सर्वत्र अधिकारिणी ॥ २१ ॥
 शरिरं भुवनं यस्य हृदयं रत्नमिदं ॥ आत्मा पुरु
 षो कंच मनसः प्रकृतिस्तथा ॥ २२ ॥ प्रथमं विद्मि
 त्यायेन द्वितीयं गयी तया ॥ संस्मृतं सति न तावदेव
 अनुभवतु चतुर्थं ॥ २३ ॥ आरंभं भवेत्तं कला

मननेचविचारणं॥ निस्यासेन अभ्यासं साक्षात्
रतदा सवेत्॥ २५॥ इति श्री दुष्टान्तकपील महा मुनि
विरचिते प्रथमोऽध्याया । २ छ छ छ छ छ छ छ छ
छ
श्री गणेशाय नमः॥ नमस्तु गुर्वन्तस्मे इष्टदेव स्वस्ति
पिणे॥ यस्य वाक्या मृतं हन्ति विषं सासार स्त्रजिते ॥ १
यमममममममममममममममममममममममममम

२१
क० ता नृसिंहेन हतौ जाहिराय कस्य पोषाया ॥ विक्र
५ व हस्त्ये हत्वा पादेन भृगवामुनेः ॥ २ ॥ शंभु
अफ लुने चापे ॥ ताडयेन किमर्थिता ॥ त-
स्मात् कर्म प्रसावेन किं त्रबंसेन लिख्यते ॥ ३
च एवं सर्वलो कानां कर्म प्रप्राये मेव च ॥ ब्रह्मा वि
ष्टु रुद्रादिना क - त्वा कर्म शुभा शुभं ॥ ५ ॥

ना शुलं क्रियते कर्म कल्पकोटि शतैरपि ॥ अव
स्पमेव सा क्लृप्तं कर्म शुभा शुभं ॥ ६ ॥ कर्म
लोहि प्रप्रायेन किं करोति शुभं गृहा वशिष्टदि
ये ते लज्जे रामो किं मते वत्सः ॥ ७ ॥ हसते
क्रियते कर्म सा क्लृप्तं कर्म शुभा शुभं ॥ ८ ॥ अयुर्हं
क २ हनता वा छिन्नस्तेन कर्म जं फलं ॥ ९ ॥ ब्रह्मोयन

ननि कुलालवर्गं यमि ते ब्रह्माऽमांशोदरे ॥ विष्णोऽयं
 नदशावताम् गहनं ह्यस्योसदा संकटे ॥ रुद्रं ये
 न कपालपाणिपुटके सिद्धादयो कारित ॥ सूर्यो
 भोम्यति निस्य मेव गगने तस्मै नमः कर्मणि ॥ २
 दुःखं सूर्यस्य न कोपि दाता ॥ परो ददति च कुबुद्धिं
 स्य ॥ पुरातनं कर्म तदेव कर्तुं अहं करोतिति

क० ता

६

सूर्यवेत्रे न कथ्यते ॥ २३ ॥ आप्थारं च स्वाधिष्ठा
 नं मणिपुरं स्तथैव च ॥ इत्येते शक्तिचक्रे च
 आत्मज्ञानेन साधितं ॥ २४ ॥ जनाहानं विष्णु
 दध्वा तालमुलं तनंतं ॥ इत्येवं पुरुषं चैव
 आत्मज्ञानेन साधितं ॥ २५ ॥ प्रथमं त्रिकुटं स्थानं
 श्रीहृत् च द्वितीयकं ॥ तृतीयं गोलार्धं चैव त्रैलोक्यं

कविः ऋषिः च शुभे तु कं ॥ २६ ॥ पंचमं भवमरिगुं फा । ब्र
ह्मरं दस्य षष्ठं ॥ २७ ॥ इत्येवं षष्ठं स्नानं सोमं च
क्रै च कथ्यते ॥ २८ ॥ नदि उगमं स्नानं च प्रवा
हं अगते तदा ॥ पस्पतेषु मने व उगमं तं च
दि सागरोपमं ॥ २९ ॥ मानसं च नदि औव
नगच्छे द्विषयस्तदा ॥ विक्षिप्तं हृदयं स्नानं
मानसं ब्रह्म के वै ॥ ३० ॥

वृथा हि मानः ॥ ३० ॥ मृत्तिकेन सवे द्वा डं पुनः मृत्ति
कमेस्तथा ॥ परब्रह्म यत्ता लोके संसारेणान लिप्य
ते ॥ ३१ ॥ पठित्वा वेदशास्त्राणि ब्रह्म ज्ञानं च वर्जि
तं ॥ तच्छा विषयवर्तते पठित्वा किं प्रयोजनं ॥ ३२ ॥
श्रुकसारिकयो पाठनस्य वाक्यं करोति च ॥ अस
ंभवेन यस्य ॥ पठित्वा किं प्रयोजनं ॥ ३३ ॥ उदकेन
मानसं ब्रह्म

॥ क० ॥ नमवेत्सं के पं के आपे न शु हति ॥ मनः बुते कर्मा
७ मितो नमु च्येते ॥ १४ ॥ मनः क रौतिक
मिति ॥ मनो निप्यति पा नके ॥ १५ ॥ मनो न उ न्मनि
मुत्थान भूतो न च पा नके ॥ १५ ॥ कामना सं हि
नो कर्म कृत्वा च कृषि सिद्धये ॥ तदा सो लिप्य
ते को गैः निः कामो नैव लिप्यते ॥ १६ ॥ मृत्तिके

नमवेत्तां डं नमवेत्तां डमृत्तिका ॥ कार्पासे
नमवेत्तां वस्त्रं वस्त्रं कार्पासमु च्येते ॥ १७ ॥ सत्त्व
गुणादया धर्म रजो प्रपंचे मेव च ॥ तमो गुणान्म
वेत्तां क्रोधां गुणात्रये च दृश्यते ॥ १८ ॥ इडा यो
वायु संचारं रुदयेनेत्र वेद्यते ॥ चंद्रस्वरमिदं
व शो कं निद्रा स्थानदा नमवेत्तां ॥ १९ ॥ पीण कावा

क० ला
८

यु चालेन सूर्य स्वरेन मेदि तं ॥ जा गृ के ठ वा पु
ध्या ॥ स्वप्न स्त तेन जाय ते ॥ २० ॥ तदा वायु उर्ध्वे ज
त्वा च स स्था ने न व्यापि तं ॥ तमं ह ति दुष्टे न जा गृ
ति च तदा भवेत् ॥ २१ ॥ आधारे प्रथमं च के स्वा
धिष्ठानं द्वि तियं के ॥ त तियं मणी पुरं च अना
ह नं च त्रै तु के ॥ २२ ॥ पंचमं के ठ च के च ताळ
मुळे च षष्ठं मे ॥ इये वं षष्ठं मे स्थानं पाम्पि स्ते रं

उन्मत्तोऽपि गजे दाराणां गच्छति महदो वने ॥ अंकु
शोऽपि श्वेव पुनः स्थानेन च आगता ॥ ३०
मनो न्मत्त गजे दाराणां गच्छति विषये वने ॥ वि
क्षिप्त्वा अंकुशं च स्थानादेन वेपथु ते मनः ॥ ३१
परिस्पृशेत् के स्पर्ष लोहानां लोह त्वं वधि गच्छ
ति ॥ प्राप्य तेषु कनाम सुवर्णं कथितं तदा ॥ ३२

मनः श्वेतुलोहानां पवनं परिशुद्धता ॥ उभ
यो संगमो यत्र मनः सवर्णं बुध्यते ॥ ३३ ॥ यनु
रभ्या स बाळानां प्रतिदिनं करोति च ॥ यो वन
त्वे तदा सिद्धि ॥ विं चति तेन दृश्यते ॥ ३४ ॥
रारिरं यनुराकां चिन्नबुधियुग्मतस्तदा ॥
अपानं न बधि श्वेतप्राणं च बाळो मेव च ॥ ३५

आत्मलक्ष्मनया प्रोक्तं मनः यनु तदुच्यते ॥ ३६ ॥
धितिप्रावञ्चैव तत्संयतं नमो सवत्स ॥ ३७ ॥
करचर्मन स्यात्सेन दहंति अष्टधा तथा ॥ प्रा
णायामेन युक्ते दहंति पुण्यपापयो ॥ ३८ ॥
नि सुशिरं स्यात्सेन दहंति पुण्यपापयो ॥ स
मे चलमते मोक्षस्वर्गो डाल संपडिता ॥ ३९

कपिल करीषिठनहस्तेन नादश्रुपं वति सर्वदा ॥ नष्ट
यनेयदाकाले मृत्तिमेव न संशयः ॥ ३५ पा
॥ स्तुलं च दुष्यते चैव मृत्युमेव न संशया ॥ ३६
नाशाग्नौ वलोकानां ॥ दुष्यते च निरंतरं ॥
न दुष्यति प्रदिवासी मृत्युमेव न संशया ॥

चक्षुराग्रे दुष्यते च क्रेप दुष्यते च दिने दिने ॥
न दुष्यते यदा लोको लो मृत्युमेव च मानवा ॥
॥ ३७ ॥ इति श्री दुष्टांतरहस्ये कपिल मुनि वि
रचितायां हितियोग्याः ॥ ६४ ६५ ६६ ६७

कपि० अज्ञानं विमिरां च स्ये ज्ञाना जनशला कया ॥
चक्षुरां मिलि तं येन तस्मै श्री गुरवे नमः
१२ ॥ १ ॥ नमामि परमं तत्त्वं अदिमप्येतव
र्जितं ॥ आचारं सर्वलोकानां मनाचारं
मविक्रयं ॥ २ ॥ यमश्चैवार्चयं निसं नियमं
सक्तिवत्सदा ॥ उभयं कर्म यो न गेन ब्रह्म-

ज्ञानं च साधितं ॥ ३ ॥ प्राणायाम च आरुष्य
प्रसाहारेन वा स्थिरं ॥ उभयं हटयोगश्च
ब्रह्मज्ञानं च साधितं ॥ ४ ॥ आसनं दृढस्ति
त्वेन समाधिका गृमानसे ॥ उभयं राजयोग
गश्च ब्रह्मज्ञानं च साधितं ॥ ५ ॥ ध्यानं हृदय

कपि कल्पेनं प्रापरांत न वैभवं ॥ उभयं लै योगश्च य
ब्रह्मज्ञानेन साधितं ॥ ६ ॥ अष्टांगयोगयुक्ते
२३ च ज्ञानव्यंसाध्यं न त्वया ॥ मुख्ये चतुरो यो
गं जगाम रराजाशनं ॥ ७ ॥ मानवा चतुर्ल
क्षंतु ॥ गज अश्वादि त्रिंशकं ॥ इत्येवं जार
ज प्रोक्तं ब्रह्मज्ञानेन साधितं ॥ ८ ॥ पक्षि

पादशालक्षे च ॥ ९ ॥ जै चरं के चरं नवलक्ष
कं ॥ इत्येवं जं उ ज प्रोक्तं ब्रह्मज्ञानेन साधितं
॥ १० ॥ क्रिमि जोरू द संख्य च स्वेद जं च यथा क
मात् ॥ स्थावरं लक्ष विंशति ॥ उद्धि जं न तु जा
यते ॥ ११ ॥ चो या शिं लक्ष जिवानि उ द्द वैश्व

कपी० तुरस्वळं ॥ यत्र यत्र च वसतो नास्ति प्राणां दृष्टे चे के
 दि ॥ ११ ॥ से के नम के साहं म न त मे के क्षि
 द रं च मे के बहु वर्ण चे न वा ॥ सुवर्ण मे के बहु भु
 र षणा दु श रिं पि न्नं पर मा त्म मे के ॥ १२ ॥ पाषा १४
 १४ रो आल य ब धो दे व पा ष र्ण मे व च ॥ इ हि पं
 स मे के ३

वि न दे व तां बु जे स्था ने च ति ष्ट ति ॥ १३ ॥ स्व गृ हे
 पा य स्व त्वा ता सि द्धा मि द्ध ति दु र्म ति सि द्धा
 म न्दा रु चि त्रे षु दे व ता बं दि क ल्पि ता ॥ १४ ॥ आ
 सा लिं ग वि चा रे ण सं दे ह त त्र व र्जि तं ॥ सर्व भु तं
 स्वरूपं च य क मे वं च दु स्य ति ॥ १५ ॥ य त्प्रा णा पा

कपि वनसंधुष्टात् उदितनाद्यमध्यता ॥ आसाली
गतदासाङ्गप्राणापाननिरोधताः ॥ १६ ॥ कंठ
१५ गेकेनकलाचसिंहाशुरत्वकिं दियेते ॥ मयुरन्त
त्यकेयस्यः तेशाच सहजोद्भवाः ॥ १७ ॥ भ्रमरं कि
टके यस्य अन्यस्थाने प्रतिष्ठितं ॥ किटके तेन
भ्यामैनेनः साक्षात्तं भ्रमरं जवेत् ॥ १८ ॥ राज

दंतं वाममुळे न जिह्वामृतत्रनिक्षिपेत् ॥ अमृतं स
वते तस्य ॥ पिबंति नित्यमोजीनः ॥ १९ ॥ दंतवाम
स्तुवामुक्तिः ॥ जीह्वाम् खेडी तं महत् ॥ लप्यं मृत
मिदं सौख्यं राजयोगादिवाप्यते ॥ २० ॥ श्रोत्रद्व
यविवरेण तर्जिन्या तत्र निक्षिपेत् ॥ आकाशेति
ष्टेनादश्रुतावन्ति च निमेषवत् ॥ २१ ॥ चिपिति

कपि० प्रथमं यस्य दि त्रिये चि चिंणियकं घं दानादेविति
मेच शंखनादं चतुर्थकं २२॥ पंचमं तं निनादस्य
॥ षष्ठं ताळनादकं त्रिसप्तमं वेणुनादं च २३
१६ शमं तेजनादयाः ॥ इत्येते दशनादश्च श्रुण्वे
तिसृक्ष्मसृक्ष्मकं ॥ २४ ॥ काष्ठप्रवर्तते वनिं
काष्ठचसहलियते ॥ नादं प्रवर्तते चितं-

१६

चितं चसहलियते ॥ २५ ॥ ज्ञेयं नवस्तसंयोगं
विलयं यांति मानसा ॥ मानसं विलयं यांति के
वल्यं पदुचते ॥ २६ ॥ अनाहतं च निरंजं
ज्ञेयं तु सुक्ष्म सुक्ष्मकं ॥ मनः नवलयं यांति द्विष्टं न
परमं पदं ॥ २७ ॥ जीहाग्ने सदा यस्य वायुः
नमो वच ॥ दत्तं लोहं सितं तं प्रोक्तं ॥ २८ ॥ तृषा

कपि तेशां न बाध्यते ॥ २८ ॥ मुखदारे पवनेन आक्रो-
शन करोति च ॥ प्राशयति नित्यमेव योगिस्त-
१७ ध्यानपीडति ॥ २९ ॥ चक्षुः न न सिकृष्योर्म्य-
अंगुष्ठापात्ता नादायं ॥ तत्रैव विक्षिपेत्तस्य ॥
ते चाग्नसंक्षमसुक्ष्मकं ॥ ३० ॥ चक्षुराग्नौ स्थिते
नित्यं विस्फुरंतं मणीयथा ॥ न दृष्ट्वा व्यापकं द-

वं भवबंधं प्रमुच्यते ॥ ३१ ॥ वृषणागुदमप्येस्तु वे-
पुदेडा कृतिस्तदा ॥ अंगुल्यदुठ विक्षिप्य विं-
दुमुत्र स्थितो ज्ञेयैर्गोषेष्टस्य पूर्वभागे स्मिन्नेव
पुदेडा कृतिस्तथा ॥ दिव्यमुष्णिगपाणीयं तं शु-
श्रुभान्मानाडिकथ्यते ॥ ३३ ॥ प्रातः काळे उप-
सीति सूर्योदये च मन्त्रिमे प्राग्मुखं उप-
सु

कवि) खंरुत्वानानाचिन् प्रदृश्यते ॥ ३४ ॥ यथावारि
मरुस्यै नानाकारविलोकाते ॥ तथैव संकल्प
वशात् चिद्भूतैर्पेभ्याम्यते ॥ ३५ ॥ पदद्वयं स
मंश्चैवं अंगुष्ठद्वयमेतथा ॥ चक्षुः अवलोकनं ॥ ३६ ॥
दृष्टिस्त्विह मावन्मवेतदा ॥ ३७ ॥ कंठसंकोचनं ह
त्वा हृदये अवलोकनं ॥ अवलोक्य तदा यस्य

वायुस्त्विह निदं भवेत् ॥ ३८ ॥ यावद्यदायुस्त्वि
ह नास्ति ॥ तावत्तु चित्तं स्त्विहैव नीह निराश्रयं
यावत्पश्येत्सुवार्म्ये तावत्काळमयं कुताः
॥ ३९ ॥ सुवार्म्ये सितवस्त्राजं द्वयं दृष्टिस्तमे
तथा ज्ञाते व्यं तत्पदं तुर्या मनस्त्विह निदं भवे
त् ॥ ४० ॥ पादतलं द्वयं येन ॥ करतलं नव्यं

कपि

१९

येन॥ पुनः पुनश्च ते चक्षुर्नैव सतदावेत्
॥१०॥ पाणि तले उभाभ्यां च दृष्टी ते च पुनः पुनः॥
तदा हं देहमप्येव उच्छृत्वा च करोति च॥ ११॥
तर्ज्यानां चैव हृदये विक्षिप्तं पश्यते नरा॥ अ
नं गप्रकास्यं चैव स्वयं ज्योतिप्रकाशवत्॥ १२॥
अचक्षुर्निर्मलं शांतं कायं चैव प्रवर्तते॥ अमलं

१९

निर्मलं देहं शुन्यं व्यापि निराङ्गनं॥ १४॥ शुद्ध
स्फुटिक संकाशं मणिवरी च शुभ्रवत्॥ तेजो
रासि परं ब्रह्म तच्चा मप्राणालिगवत्॥ १५॥
सर्वाङ्गशुचिनात्मानं ज्ञानचक्षुर्निरीक्षते॥
अज्ञानं पश्यते येन ज्ञास्यते मानुषावयत्॥
॥ १६॥ सुवर्णीतस्य तेदिति ज्ञानाग्निर्वैद

रूपे तमेव ॥ जीवसावमळं मुक्तिः ॥ स्वरीवेद्यो
तत्तत्त्वयं ॥ १७ ॥ बहिर्बतत्स्फुरज्जोतिरत्नकुं
मप्रदित्पिवत्स्वयंप्रकाशं तदिदं रूपात्मानं
मनोमयं ॥ १८ ॥ दं गुह्योपाणीनां भवेत् चक्षु
स्थाने च तिष्ठति हृदयं व्यापते मुर्तिरुपादत
लसस्तेके ॥ १९ ॥ मानसं सावय मुर्तिमुर्ति

च सावयन्मम तन्मुर्तिचक्षुरागे च तिष्ठति
चात्रसशया ॥ ५० ॥ इन्द्रिहृष्टातस्करे कूपीलमु
निविरचितोया तत्तियो व्याघाः ॥ ६१ ६८

वृषि

२२

२१

श्रीगणेशाय नमः॥ प्रणम्य शंकरं देवं पञ्चाक्षरमहे
श्वरं॥ आत्मज्ञानप्रकाशं च प्रत्यक्षमस्त्वमुच्यते
१॥ बहिर्गतेन पश्यस्य आगतं शीघ्रमेदिनं॥
प्रवेशे अंधभुवनं चक्षुः श्रौवन पश्यति॥ २॥ त
त्रैव स्थिरतो भूत्वा अंधकारप्रभा भवेत्॥ तदे
व दृश्यते वस्तु स्वयं चक्षुः पश्यति॥ ३॥ अ

कपि

२२

ज्ञानत्वं बह्दयं अंधकारं अहर्निशी ॥ चंच
लत्वं अपारयं तीस्थितत्वं सर्वदृश्यते ॥ १ ॥
हृदयं अंधभुवनं दृश्यते च निरंतरं ॥ अ
कल्पितं भवेज्ज्योतिस्वयं ज्योतिप्रकाशकं ॥
५ ॥ हृदयं निर्मलं ज्योति चैव मानसं ज्योति
रूपकं ॥ छाया च दृश्यते ज्योतिप नं ज्योति

२२

प्रकाशिता ॥ ६ ॥ अकल्पित दृश्यते ज्योति
तज्ज्योतिपयमात्मना ॥ त्राहिमानं न क द्योनिं
दिव्यज्ज्योतिनमोस्तुते ॥ ७ ॥ आनंदकंदसं
भूता ज्ञानना कं सुरगोमितं ॥ विचित्राष्टदलं
प्येतं वैराग्यकेशरं तदा ॥ ८ ॥ विवर्तकं कल्पि
शुद्धं चंद्रकान्तिसमप्रभा ॥ चिदापश्यंति रूपं

कपि चपरं वै ह्यैवभाषि। तं॥१॥ ह्यसुंडीक मध्येतु
सोमसूयीग्निमंडले॥ विधुलेखेवकल्याण
ज्वलितं वह्निरूपिणं॥१॥ शिवंध्यात्वा जपेत्ती
त्यं लक्षणं षट्समाहितं॥ चतुर्दक्षयथाप
श्येत्तफळं च कटुकोमकं॥१॥ अंतः कर्णं च
तुर्दक्षं मनसा श्रौत्वा तदा॥ फळं कटुकवि

२३

२३

क्षितं आम्लं चूगता तया॥१॥ मनसा स्थि
तं आम्लं च पक्वं फलमध्वजता॥ तथा ब्रह्म
संप्रोक्तं आत्महं संपिबेत्पुनः॥१॥ अहो वा
सनियं बद्धं मुक्तं निर्वासनं मनः॥ तस्मै नी
र्वासनं भाव ब्रह्म नित्यं विवेकधा॥१॥ ब्र
ह्म न समिदं स्वादं तृप्तं च परमात्मनी॥ इ

कविः

२४

इस्य मन्यते यं किं कथा इती जनाः ॥१५॥
विचारं दर्पणं यस्य अवलोकने न तत्त्वतः ॥
दृश्यते चेत्तत्तदप्यतत्रैव पृथक् न हि ॥१६॥
हृदयं दर्पणं यस्य मनस्तत्रैव लोकिताः ॥ दृ
श्यते प्रलब्धिं वै न आत्मरूपस्य निश्चितं ॥
७॥ आत्मा बुद्धौ सिरूपेण दृश्यते च भिन्नतरं

२४

भविष्यद्बुद्धिस्थिरं भूत्वा हृदयं भानुभाषताः ॥
॥१८॥ आत्मा विशुद्धं चैतन्यस्वरूपं शाश्वतं विभु
॥ निर्बीकारस्वयं ज्योतिस्वभावार्कप्रकाशवत् ॥
१९॥ आकाशे तिष्ठते सूर्यगगनं चंद्रभाषितं ॥
एवमध्यवसते ताराचिदप्यौमसंस्थिताः ॥
२०॥ दृश्यते च दिवाकारं दिवाकारं विचिंतये

क० ल

आत्ममध्येदिवाकारं न किंचिदपि चिंतयेत् ॥ २१ ॥
आनंदशान्तिरूपं च पूर्णत्वं च स्वरूपता ॥
तुष्टत्वं च चक्रत्वं च षडेतेषां स्वरूपता ॥ २२ ॥
प्रथमं सितसा प्रोक्तं द्वितीयं नेत्रमेव च ॥ २३ ॥
तीव्रदन्तश्चैव मुखपद्मं च तृथं ॥ २४ ॥
चमंकरतकं मेव पादपद्मं च षष्ठं ॥ २५ ॥

२५

२५

॥ २५ ॥
सर्वज्ञत्वेऽपि संचर्य मंहदयपंकजं ॥
२॥ ॥ २६ ॥ हृदयकर्णिकामध्ये शुद्धिपशिखा
काली ॥ अंगुष्ठमात्रमचक्रं ध्यायेद्दोकारमी
श्वरं ॥ २७ ॥ इडाभागिनीं गंगापिंगलाय
मुनाजदि ॥ सुषुम्नागंडकीं प्रोक्ता शनयुच
सनस्वली ॥ २८ ॥ कुहाचनर्मदाये नतासीच

२८

कपिल शंखिणीस्तदा ॥ वायुणी गोमतीर्यस्य गांधा
नीकावेरि स्मृता ॥ २७ ॥ कृष्णा वेणि पुषाना
२६ डीसिंधुना दीच हस्तिणी ॥ गोमती लंबुशा २६
श्रैव पुन पुनत पश्चिनी ॥ २८ ॥ इति नाडीन
दी प्रोक्ता शची नं वर्तते सदा ॥ पवनं पूरि
पवनं सर्वत्र स्नानमाचरे ॥ २९ ॥ गंगा

यमुनयोर्मध्ये सुषुम्ना च तपश्चिनी ॥ ब्र
ह्माकारेण गृह्णाति तद्विष्णोः पत्रमंपदा ॥
३० ॥ तत्रैव स्थूलविश्रान्तिमध्ये दीपं च
स्थापनं ॥ औठहस्तप्रमाणेन तत्रैव अव
लोकयेत् ॥ ३१ ॥ अवलोकनं च दीपस्य म

कपील

ध्येनीलं च दृश्यते ॥ नीलमध्ये ततः पर्यात्
भेदीतं मतिमुत्तमं ॥ ३२ ॥ तत्रैव पश्यते येन
२० निमिषोन्मिषवर्जितं ॥ तदा दृष्टिस्थिरं भू- २०
त्वा तं भ्रामलय उच्यते ॥ ३३ ॥ स्तनपानं च
बालस्य क्षीयपानकनोति च ॥ क्षिरभ्यासं
तत्रेप्तासं स्तनपानविस्तर्जितं ॥ ३४ ॥ तथैव

चमनुष्याणां विषयं संगचेतसः ॥ मंदमंदभ्या
सयोगं विषयं पंचेरित्यजे ॥ ३५ ॥ मकचंदपि
वैतभृंगं गंधेन पश्यते यथा ॥ नादशब्दत
थाचि तं विषयं न हि क्लृप्तं ॥ ३६ ॥ योनीचज
न्मते येन योनीचभोगमिच्छति ॥ स्तनपाने
न वर्धते स्तनक्रीकनोति च ॥ ३७ ॥ मायामे

कपिः कंच बहुधा माता भगिनि मेव च ॥ पत्निस्तथा
च दुहिता मातृपितृ स्वसास्तथा ॥ ३५ ॥ मु
त्र द्वार उद्भवस्य कउत्सि हं कनोति च ॥ मुख
२८ त्वंच मनुष्याणां मनसं च पिशाच च त ॥ ३६ ॥ २८
किञ्च पश्यसि ते मुखं योनिं नयकं कूपिका
॥ दुर्गाधिमुत्र अधो नंतं कथं तत्रैव धाव

सि ॥ ३७ ॥ इति श्री दुष्टालंकारे कपिलमहा
पुनिविरचीतायो कपिलगीता संपूर्णमस्तु
श्री ४ श्री ४ श्री ४ श्री ४ श्री
जगदं कु रु कंदाय सच्चिदानंदमूर्तये ॥ गलिता
खिलभेदाय नमः शोताय तेजसे ॥ १ ॥ वाम

कपिल

नाशापुटे ईडा दक्षिणपुटपिंगला ॥ गांधारिकर्ण
वामेतु हस्तिगणिकर्णदक्षिणे ॥ २॥ वामचक्षुषु
२९ षानाडिलुउशाचक्षुदक्षिणे ॥ सुषुम्नाचक्षुदा २९
पूर्वे जिह्वाग्रे चसनस्व नस्व ती ॥ ३॥ गुदस्थाने कु
हाप्रोक्तं शंखिगणिलिंगविंदयोः ॥ वायुणीमु
त्रद्वारश्च सर्वांगेषु पयस्विनि ॥ ४॥ नाडिद्वद

शामुखेन शरिरं च व्यवस्थितं ॥ व्यापितं दशा
द्वारं तु चराचरकरोति च ॥ ५॥ पिंगला द्वादश
सूर्य ईडा च चंद्रशोडशाः ॥ अंतः कर्णचपंच
वज्राणं च पंचकं तथा ॥ ६॥ शानेन्द्रियचपंच
चकार्मेन्द्रियश्च पंचकं ॥ विषयपंचकं येन वि
कल्पं पंचमुच्यते ॥ ७॥ विकारशष्टभीते

कपिल

नदेहस्य अत्र वर्तनं ॥ इत्येवंगुणसंवनकका
काष्ठचतुर्थकं ॥ ८॥ इक्षुदुंडं शर्करां च श्रीगं
धं तैलसंस्मृते ॥ क्षीणेण श्वेव ध्याज्यं तु लभते
च प्रयत्नात् ॥ ९॥ उदादिनं तथा काष्ठं न संतत्रे
वर्ज्यते ॥ पश्यात्कृष्टं ते येन हाहा कष्टं
था वृथा ॥ १०॥ शरीरं सिद्धयोगश्च प्रयत्नेन

३०

३०

लभंति च ॥ यो वनत्वं च ध्यात्वा लस्य वृथा गत्वा
शरीरकं ॥ ११॥ अंतःसारविहीनस्य बोधस्य
विप्रसोद्यते ॥ मया च कष्टं तेषु न वेणुचंद
नस्तथा ॥ १२॥ पद्मासनस्थिते योगिनिर्दिष्ट
ने सुपूजितं ॥ मारुती ध्यासयेत्तस्य समुत्तो
नसंशयः ॥ १३॥ वटे वीजं तु सूक्ष्मोपि महा

कपिल वट ततो यथा ॥ यदास्ति वै तो वक्ष्यते तं अंतर्ग
तं तदः ॥ १५ ॥ तत्त्वस्वरूपभावानामुपसंख्यानं न
असी ॥ अहममेति विज्ञानं भ्रमंति दिग्भ्रमं यथा
३१ ॥ १५ ॥ दुर्लभो विषय त्यागी दुर्लभं तत्त्वदर्शनः ॥ ३१
दुर्लभं सह जावत्स्य स दुर्लभं करुणां विना ॥
मूलस्थानं समा मूल औद्याय पातु कारये

॥ इडा च पिंगा क्वा बध्वा पवनं हंति पश्चिमे ॥
॥ १५ ॥ कपिशिख उवाच ॥ कथं भगवत शानशुद्ध
मध्यं तं जायते ॥ तत्रौपाय मुनि ब्रूहि मम ते तु
गृहे यदि ॥ १८ ॥ कपिल मुनि उवाच ॥ जाग्रु
तत्त्वज्ञमुषु त्यादि प्रपंचयः प्रकाशते ॥ त
द्रं ह्यपि ति शालयं सर्वबंधप्रमुच्यते ॥ १९ ॥

कपिल त्रिषु मस्तु यदा भोग्ये भोक्ता भोगस्तु यद्भवेत् ॥
हृज्योतिर्लक्षणं साक्षिचिन्मात्रो हं स वारिरीव
॥२०॥ वस्त्रं च नूतनं यस्य परिधानं करोति
३३ च ॥ गलाहं बहु काले वा लद्वस्त्रं नूतनं यदा ॥ ३२
२१ ॥ शरीरे वस्त्रं जोक्तुं च श्वासोश्वासादिभो
गितं ॥ महीनवसनं एवं देहपातं यदा भवे

त् ॥ २२ ॥ पवनं च स्थिरं भूत्वा मानसं निश्चकः
स्तदा ॥ श्वासोश्वासकथं गच्छ योगीनां वय
शोऽहं ॥ २३ ॥ यावद्वायुस्थिरं देहे ॥ तावत्
त्युभयं कृतं ॥ यावद्द्वंद्वं सनं मुद्रा तावद्वा
युन गच्छति ॥ २४ ॥ तालुकाग्नेधृताजिह्वायो
गाभ्यासेन योगिनः ॥ तत्र स्य सर्वसंस्कारा

कृपिः मुक्तो नात्र संशयः ॥ २५ ॥ न स न ऊर्ध्वगं कृत्वा क्षि
णार्धे यदि लिङ्गति ॥ २६ ॥ क्षिणे न मुच्यते योगि व्यधि
मृत्युजरा धदिभिः ॥ २७ ॥ न योगमपणं तस्य न
३३ निद्रा न क्षुधा तृषा ॥ न च मृष्टा भवेत्तस्य योगि
मुद्रा च खेचरी ॥ २८ ॥ खेचरी मुद्रिका येन
विवरं लंबिका धृतः ॥ तस्योपरि श्रवे द्विंदु का

मिन्यां स्त्रिविणिस्तथा ॥ २९ ॥ ब्रह्माविंशत्युद्रादिभ्यः
द्रादित्याश्च देवता ॥ कल्पंते च क्षयं यो लिख्य क्ष
यं परमेश्वरं ॥ ३० ॥ माया रूपं परित्यज्य ध्याय
ते च निरामयं ॥ योगयुक्तं स्वयं लिख्य निर्भयं भ
यव जीतं ॥ ३१ ॥ ये कोट्यो देवो सर्वभूतेषु गूढ
सर्वव्यापि सर्वभूतांतरात्मा ॥ कर्मोध्यक्षः स

कपिल
वभूतादिवासः साक्षिचेतांके बलं निगुणस्य ॥
३१ ॥ स्थितिः शो वा गमि र्यात्रा श्रुतिकीर्ति श्रवाक
स्तो स्तुतिः ॥ ३२ ॥ सर्वोत्तमको देवो परिपूर्णसदोच्य
ते ॥ ३२ ॥ दुष्टांतकारणं प्रोक्तं गुह्यतत्त्वार्थविस
रं ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो ब्रह्मलोकप्रकाशकः ॥
३४ ॥ इति दुष्टांतग्रहस्य कपिलमुनिविनचिता ३४

पापंचमो ध्यायः समाप्तः ॥ श्री ॥ या दृशं
पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ॥ कष्टेन लि
खितं ग्रंथं यत्नेन प्रतिपालयेत् ॥ ३५ ॥ श्री ॥

वक्तुं उम हाकाय कोटि सूर्य समप्रभा निवि
घ्न कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥ २ ॥

ॐ

ॐ

ॐ